Brieven
aan mijn oma

Masterscriptie Film
Helena Dalenans
Sint-Lukas Brussel
2017-2018

Met dank aan

Elke Vandamme, die mij doorheen het schrijven van deze thesis heeft geholpen op zovele vlakken,

mama en papa, die mij steunen in alles wat ik doe,

en aan ama, mijn muze.

Liefste oma,

Ik herinner mij het nog alsof het gisteren was. De zalvere zondagen, de lange autoritten, de chocoladerepen in de cafetaria, ...
Elke zondag gingen we jou bezoeken in het rusthuis. "Home Vogelzang", pronkte er op de gevel van het betonnen gebouw. Ik noemde het "Home dode duif", een grapje dat bij mama en papa een glimlach vol verholen verdriet deed verschijnen.
Je had een aangenaam gezicht dat met de jaren zachter was geworden, of zo leek ik het terminste. Een lief, zachte, verstrooide vrouw.
Hoewel, nu ik erbij nadenk, misschien was je niet verstrooid. Misschien was dat al te wijten aan je dementie. Ik kan mij niet herinneren hoe of wanneer je begon te dementeren.
Was er wel een begin, een duidelijk startpunt? Kroop het langzaam dichterbij, als een tijger die de afstand tot zijn prooi probeert te verkleinen? Of dag het plotseling toe, met een duikvlucht als van een slechtvalk?
Ik weet het niet meer. Wat ik wel nog weet, is dat ik je elke zondag een stukje achteruit zag gaan. Eerst liet je lichaam je in de steek; je viel te vaak met je rollator, en werd dus in een rolstoel gezet. Je fijne motoriek ging achteruit en ontnam je zo de mogelijkheid om je koffie en boterhammen zelf vast te houden. Je blaas kondigde niet langer aan wanneer het tijd was.
Maar nog moeilijker was om jou mentaal achteruit te zien gaan. Het begon met vergeetachtigheid, verwardheid. Een zin willen beginnen maar de woorden niet kunnen vinden, en naar zoeken, en daardoor de hele zin vergeten.
Vervolgens ook namen verwarren; ik werd mijn tante, mijn nicht, soms terug mezelf en even later ineens iemand anders.
Op heldere momenten begreep je dat je hoofd je in de steek liet, en dat was nog het ergste van al.

Toen ik vijftien was, en jij achtentachtig, doofde jouw kaarsje uit.
En hoe moeilijk het ook was, het was ook troostend: eindelijk
was je uit je lijden verlost.

Het is mij altijd bijgebleven, hoe jouw pad plots een bocht van
honderdtachtig graden maakte en jou achteruit stuurde, terug
naar hoe het allemaal begon, de afhankelijkheid van een klein
kind. Vaak heb ik mij afgevraagd wat er zich in je hoofd afspeelde.
Ik zal het nooit weten. Ik zal er ook nooit een antwoord op krijgen.
Maar het is wel iets dat mij bezighoudt.

Er zijn zo veel dingen die ik nog tegen jou zou willen zeggen.
Dat het goed gaat met mij, en mama en papa.
Dat ik dit jaar mijn masterdiploma film zal behalen.
Dat ik je mis.
Dat het mij spijt dat ik er niet meer voor jou was. Ik verwoor jouw
dementie als een ontoegankelijkheid. Ik wist niet hoe ik er mee
om moest gaan en dat scheidde mij af.

Het houdt mij zo hard bezig dat ik er het thema van wil maken
van mijn afstudeerproject. En daardoor houdt het mij nog harder
bezig. Een vicieuze cirkel, ik voel mij als de slang die haar eigen
staart gaat, eindig doorgaand. Ik graaf in artikels, herinneringen,
emoties. Mijn gedachtenkronkels laten mij niet gerust, ik wil ze kwijt.
Een dagboek voldoet niet, het voelt meer alsof ik tegen mijzelf praat en
nog meer op mijzelf focus. Ik wil het kwijt aan iemand die het begrijpt,
iemand die kan luisteren, iemand die stilzwijgend kan spreken.

Er daarom schrijf ik aan jou, oma.

Een kusje madeliefje

Madeliefje (Bellis perennis)

- Onvergankelijkheid
- Loyale liefde
- Geluk

Liefste oma,

Ik kijk naar mijn voeten, verpakt in rode wollen sokjes. Het geeft mij een gezellig gevoel. De nacht is gevallen, samen met de regen. Enkele minuten geleden stond ik voor de spiegel mijn nachtcrème op te smeren. Op zich is er niks vreemd aan het smeren van een nachtcrème. Maar deze keer was het anders.
Ik ben een rusthuis gaan bezoeken, een locatie voor mijn film. De eerste keer zinds jouw dood dat ik weer voet zette in zo'n sombere omgeving. Hoe mooi raad de muren ook gekerfd zijn, hoe breed het personeel ook naar mij glimlacht, hoe vrolijk de muziek ook die door de televisie klinkt, het doet er allemaal niet toe. Het is en blijft een sombere omgeving.

Ik probeer het mij voor te stellen, een rusthuis vol gelukkige oude mensen, genietend van elke seconde die ze nog hebben. Maar het is moeilijk door de herinneringen die zich als beelden van een film op mijn netvlies appelen.
De witte botercharmeur met zamsonworst waar de boter vanaf druipt, de kaars die aangenaam luid door de televisie schreeuwt, en verzorgster die bruut de mond van een bewoner afveegt alsof het een klein kind is dat net stiekem in de snoepkast heeft gezeten.
Het is moeilijk en vooral pijnlijk te weten dat mijn kleine herinneringen jouw volledige laatste jaren waren.

Waarom lijkt het nergens gerecht goed te zijn, ook al blaken de aantrekkelijke websites en reclameborden dat wel, waar lachende bejaarden met fonkelende ogen in het zonnetje hun wijntjes klinken en gelukkig zijn ?

Het doet mij denken aan een film die ik een tijdje geleden zag, "Arrugas", een Spaanse animatiefilm van Ignacio Ferreras. Arrugas is Spaans voor rimpels. En dat is ook wat er te zien is in de animatie: elk personage heeft zijn eigen rimpels, lijnen, sporen van het verleden. Rimpels zijn de cartografietekens van de tijd die over je huid is gestapt, een bijzonder spoor dat je tekent voor het leven, voor de rest van je leven.

De film begint met Emilio, een oude man die door zijn kinderen in een rusthuis wordt geplaatst. Zijn mening wordt niet gevraagd, het is zijn zoon en diens vrouw die voor hem beslissen. In het rusthuis maakt hij kennis met Miguel, zijn kamergenoot en later ook bondgenoot.
Mijn beeld van Miguel schommelde tussen minachting en respect. Minachting, omdat hij streken uithaalt met de bewoners, zoals hen laten betalen voor diensten die hij nooit zal vervullen, omdat ze het zich toch niet herinneren en hem de volgende dag opnieuw betalen.
Respect, omdat hij iets probeert te maken van zijn treurige oude dag, en toch nog ergens plezier kan uit putten.
Ik gelaag dat Emilio mijn mening deelt. Miguel fleurt het sombere, eentonige bestaan in het rusthuis een beetje op. Hij verzet zich op zijn eigen manier tegen de omgeving waarin hij wordt geplaatst.

De film gaat vooral over de vriendschap tussen Miguel en Emilio, die grote hoogtes en diepe dalen kent. Maar tegelijkertijd ook over dementie die op de loer ligt en langzaam Emilio beslopt. Over de harde realiteit van ouder worden, afhankelijk worden, vergeten en vergeten worden.

En vooral : over het onontkoombare lot van wonen in, of worden vastzitten in een rusthuis.

Ik moet eerlijk zeggen dat deze film mij met verbazing sloeg : ik dacht altijd dat het vooral een problem was in België en Nederland, hoe wij onze ouderen behandelen en wegstoppen in rusthuizen. Maar deze Spaanse film toonde mij dat ik fout dacht. De situaties in het rusthuis waar Emilio woont, voelden aan als flashbacks.
Zoals Miguel vertelt aan Emilio : het is een gevangenis.
Een mooie gevangenis, dat wel. Een gevangenis met een zwembad.
Maar dat zwembad dient niet voor de bewoners. Het dient voor de kinderen van de bewoners, om hun aandacht te trekken, hen te overtuigen dat het een fantastische plaats is.
Wat de ouderen denken doet er niet toe. Tenslotte zijn zij niet het cliënteel, maar de kinderen, degenen die hen in het rusthuis plaatsen.
Hun mening is degene die telt, punt.

Ik kon niet verhelpen dat mijn gedachten afdwaalden van de film en gingen rondspoken in mijn herinneringen, terug naar de tijd dat je naar verhuizen naar een rusthuis en in een hypermodern, onpersoonlijk gebouw werd gedaatst door de familie. Want voor hen zag het er mooi uit, 20'n gloednieuw viersterr gebouw met ledverlichting in de gangen.
Jouw mening werd nooit gevraagd, terwijl jij wel degene was die er zou gaan wonen, voor de rest van haar leven.
Waarom ? Waarom veronderstellen wij dat mensen niet meer voor zichzelf kunnen beslissen eens ze de vijfenzestig voorbij zijn ?
Waarom menen wij het allemaal beter te weten ?

Misschien heeft het te maken met gemakzucht. Het cliché dat ouderen mensen enkel maar klagen en zagen is kort door de bocht, maar soms wel waar. Maar dan nog, waarom zouden we niet moeten luisteren naar dat geklaag?
Het is altijd de stem van een ouderen niet enkel letterlijk kracht verliest, maar ook figuurlijk. Altijd de jarenlange levenservaring, dubbel zo lang als die van de familie, plots niks meer betekent.
Het is zo vreselijk onterecht en toch is het zo. Het is overal zo. Alles moet snel gaan, efficiënt zijn, geld opbrengen.
Tijd nemen om te luisteren naar de mening van ouderen, er rekening mee houden, past daar niet bij.
Vroeger namen families de ouderen op in hun gezin. Die warmte en liefde lijkt nu niet meer te bestaan.
Het is makkelijker om in de plaats van iemand te spreken, dan te moeten luisteren.
En eerlijk gezegd maakt dat mij bang. Bang voor de dag dat ik oud ben en er niet meer toe doe.

Het moeten van mijn nachtcrème voelde dus anders dan anders. Het ritueel had een extra laag, een extra betekenis gekregen. Altijd ik mijn angst om ouder te worden kan verstoppen onder het laagje olie. Altijd ik met elke rimpel die ik tegenkan mijn leven met een jaar kan verlengen.
Een illusie die ik mijzelf met veel plezier wijsmaak.

Jouw vingers grepen
konden niet houden
loslaten

Jouw benen die ooit
een leven konden dragen
nu levenloos

Jouw ogen glazig
als ruiten voor een lege staand pand
waar binnen niks te zien is

Jouw woorden kwamen traag
maar te snel
aan jou voorbij

Zinnen
willen
beginnen

naar

...

Liefste oma,

Het idee voor mijn masterfilm ontspon zich zomer 2017 in mijn hoofd. Op een warme, zwoele zomerdag, omringd door de geur van rokend vlees en geroosterde paprika. We zaten met een paar vrienden te barbecueën op het terrasje van een vriendin. Het terras lag langs de achterkant van het gebouw en bood uitzicht op de achtergevel van een tegenoverliggend gebouw, een rusthuis. Hoewel het prachtig weer was, en nog geen acht uur 's avonds, was er geen mens buiten te zien. Het terras van het rusthuis was leeg. Binnen kon ik hier en daar een licht zien branden, maar mensen was er niet te zien. Alles werd afgeschermd en verborgen door dikke gordijnen. Om gluurende blikken zoals de mijne buiten te houden?
Of om geheimen binnen te houden?
Het zette mij aan het denken, en zo ontstond het idee om mijn afstudeerfilm over de mantelzorgers in rusthuizen te maken, gebaseerd op de gebeurtenissen die ik met jou heb meegemaakt en die mij altijd zijn bijgebleven.

En zo begon het. Het ophalen van herinneringen, het boeken van verdoken gedachtes, het omzetten van mijn persoonlijke ervaringen naar een scenario dat ik zou gebruiken om aan de wereld te tonen dat het niet goed zit met wat er binnen de muren van rusthuizen gebeurt.

Enkele maanden later kwam er plots ophef in de media. In het programma "Pano" was een reportage verband over rusthuizen, meer bepaald de mantelzorgers in rusthuizen. Plots zonden de kranten er vol van, plots kwamen er van alle kanten getuigenissen van mensen die het herkenden, plots was de wereld verontwaardigd.
Plots.
Alsof niemand wist wat er al jarenlang aan de gang is.

Alzo nu pas de schreeuw om hulp van anderen gehoord werd.
En dat is dan nog niet eens het ergste. Het ergste is dat het niets zal veranderen.

Het is net als die hele kwestie met de dagcentra. De Belg wil gretig weg, gelooft dat die vluchtelingen enkel in Amerika plaatsvinden, niet in ons heilig België, daarvoor zijn er te strenge regels en controles.
En dan plots een nieuwsitem over de dagcentra van Tielt.
Verontwaardiging en gejoel alom. En wat is er nu veranderd, enkele maanden later?
Niks.
Het dagcentrum is weer gaan, en na enkele mooie woorden en leugens kunnen de praktijken zich weer verder zetten zoals voordien.

Het is misschien gek dat ik de vergelijking maak tussen dagcentra en rusthuizen, tussen ons en bejaarden.
Maar zo wordt er nu eenmaal met zogezegd ongewacht, choquerend nieuws omgegaan. Alzo we nooit eindig willen weten wat er zich werkelijk binnen de muren van een dagcentrum, of rusthuis, afspeelt.
Alzo we zulke choquerende nieuwsitems er telkens nodig hebben om te ontwaken uit onze winterslaap. Dan steigeren we plots, maken gejoel, uiten onze verontwaardiging, want zo hoort het.
Dagenlang horen we erover op de radio, lezen we erover in de krant, zien we het op televisie. We kunnen er niet omheen.
En dan plots niets meer.
De media vindt andere actuele onderwerpen om zich op te storten, en wij worden weer rustig.
Uit het oog, uit het hart.

Hierbij omdat we willen geloven dat er intussen iemand zich op de problemen heeft toegelegd, om ons schuldgevoel te sussen.
Hierbij omdat we gerecht naïef zijn en denken dat het allemaal wel op z'n pootjes terechtkomt. Maar uiteindelijk verandert er niets.

Af en toe duikt er hier en daar nog een artikel op over een rusthuis waar niet alles volgens het boekje gaat, maar veel erg dat het niet meer gewaaien. De storm is al gaan liggen, de hype is al voorbij. Het lijkt ons intussen niet meer te raken.
Altijd we ons er bij neerleggen. Altijd het nu eenmaal zo loopt.
Altijd het normaal is dat je ongelukkig bent als je oud bent.
Je hebt je leven vol geluk al gehad, dat is voorbij, nu is het aan een ander en jonger iemand.
Dieren hoeven geen goed leven te leiden opdat wij ze zonder schuldgevoel op ons bord kunnen leggen. Bejaarden hoeven geen goed leven te leiden opdat wij ze zonden schuldgevoel in een rusthuis kunnen steken.

Ik zal de vergelijking eens anders leggen.
Vervang de woorden "rusthuis" en "bejaarde" door "kindercrèche" en "peuter". Meteen spreken we een verontwaardiging van een heel andere categorie.
Wanneer er een artikel verschijnt dat een kind in een crèche mishandeld is, wordt de crèche meteen gesloten, de bureute medewerker meteen ontslagen en gerechtelijk vervolgd.
Maar wanneer we horen van ouderenmishandeling, dan worden er tijdelijke maatregelen getroffen, om het gezicht te sussen, alvorens de praktijken zich gewoon weer verder kunnen zetten. Op lange termijn verandert er niets.

Waarom wel als het om kleine kinderen gaat, en niet als het om bejaarden gaat? Uiteindelijk ligt de afhankelijkheid van een bejaarde kort bij die van een kind. Ze hebben beiden zorg, aandacht en liefde nodig.
Maar bij een kind vinden we die afhankelijkheid vanzelfsprekend, terwijl het ons bij een andere juist steekt. Niemand klaagt om de pampers van een puber te vervangen, dat is allemaal schattig en onschuldig en gewoonlijk. Maar op onvindelijkheid bij anderen drukt het gezicht van een enorme schaamte, een groot taboe.
Wanneer je in een creche komt, zie je meteen het geduld waarmee de verzorgsters met de peuters omgaan. Datzelfde geduld heb ik verzorgsters zelden met jou zien hebben, oma.
Als een kleuter niet kan praten is het schattig, een kadaig gekir.
Maar wanneer een andere zich niet meer kan uitdrukken, is het een last.

Ik vraag mij af waarom? Omdat het te confronterend is? Omdat we vrezen dat we zelf ook ooit zo worden? Kunnen we de spiegel niet aanzien die ons wordt voorgehouden, die onze eigen toekomst reflecteert in de ogen van anderen?
Volgens mij ligt daar het probleem: in de manier waarop we naar anderen kijken. Als een last, een blok aan het been, een laatste aantal levensjaren.
De oplossing ligt dus niet in het sluiten van rusthuizen of het uitvoeren van strenge controles. De oplossing ligt in onze perceptie. Als we onze anderen zouden behandelen met de liefde en het geduld waarmee we een baby verzorgen, dan zou niemand nog bang meer zijn om oud te worden.

Blauwe teelurhuid voor jou

Blauwe druifjes (Muscari botryoides)

- tederheid
- zachtheid
- zorgzame liefde

Liefste oma,

Vandaag zag ik de film "The Farewell Party". Een Israëlische film, geregisseerd door Tal Granit en Sharon Maymon.
Al vrij snel in het begin van de film wordt we (ik schrijf "we", alsof je de film nu kan kijken terwijl ik waar praat) geconfronteerd met het beeld van een lijdende oude man in een ziekenhuis. Hij kreunt van de pijn terwijl hij wordt verzorgd. Zijn vrouw kan het niet aan te moeten zien hoe hij lijdt. Ze wil hem een waardig einde gunnen, niet dit langzame creperen, wachtend op de dood.
Maar alles en iedereen lijkt daar tegen te zijn. Vooral zij een vicht mens is dat een einde aan haar eigen lijden wil maken door zich van haar man te verlossen. Als haar man te ziek is om te beslissen over zijn eigen levenseinde, en zomaar wat brabbelt dat hij wil sterven omdat hij geen zin meer heeft van wat hij zegt.

Het maakte mij zo kwaad, oma. Ik heb aan de randen van mijn kop thee gebeten uit frustratie (het was trouwens de theekop die ik ooit van jou heb gekregen, al vijftien jaar geleden. Ik gebruik hem nog steeds, elke dag, het is mijn favoriete theekop).
Het maakte mij razend. Waarom gunnen we een hond een menswaardigen einde dan een mens? Wanneer een hond aspiit, breng je hem naar de dierenarts, daar krijgt hij een spuitje en is hij uit zijn lijden verlost.
Waarom kunnen we dat simpele einde, die korte pijn, niet aan een mens gunnen?

Ik moet terugdenken aan toen je in het rusthuis woonde.
Elke week voor we een naar huis vertrokken, nam je afscheid. Alsof het de laatste keer zou zijn dat je ons zag. Dat was wat je hoopte.

Een paar keer zei je het ons zelfs, "ik hoop dat ik vannacht sterf". Dit klonk zo hard en het deed veel pijn, maar we hoopten met je mee. We hoopten met dat je uit je lijden verlost zou zijn. Maar toch had je in volgens onze wetten geen recht op. Een paar regeltjes op papier hebben mee ons leven te zeggen, dan die persoon zelf. Dit is zo belachelijk dat ik en om zou kunnen lachen en huilen tegelijk.

Ik las ooit een boek van Renate Dorrestein, getiteld "Mijn zoon heeft een skeleton en ik leen mijn moeder roodkapje voor". Dit gaat over een vrouw wiens moeder een beroerte krijgt, waardoor ze plots alle greep van zichzelf en de wereld om haar heen kwijt is. De ooit eigen regie dame beetje bij beetje afpakken uit haar eigen uitwerpselen en at de goudvis aan de overkant op.
Ook had ze papieren ondertekend waarin ze stelde dat ze euthanasie wou als ze ooit zo zou worden. Nu was het zover, en bleken de papieren plots niet meer geldig. Want hoewel ze die ondertekend had op een perfect helder moment, was ze nu niet meer helder genoeg om zo'n zware beslissing te maken, volgens de wet. Maar dat is toch net het hele punt? Dat je zoiets beslist wanneer je helder bent zodat het toegepast kan worden op een moment dat je niet meer helder genoeg bent om verstandig te kunnen leven? Toen de dochter bij de dokter langsging om de euthanasie te bespreken, antwoordde hij letterlijk "Wie weet is uw moeder op dit moment heel gelukkig. Dus u noch zij kan daarover beslissen".

Maar goed, ik wijk af van het onderwerp. Ik had het over de film. De beste vriend van de lijdende man is een uitvinder, Gerard genaamd. Hij creëert een machine waarmee de arme man zelf

euthanasie kan toepassen: hij zet op een knop drukt waardoor een dodelijke vloeistof wijkomt die langzaamaan de bloedbaan inzijpelt, en zo zal hij in alle rust, omringd door zijn dierbaren, kunnen sterven.
Uiteraard maken ze dit alles slechts toepasbaar, want hoewel de patiënt zelf de knop indrukt, is het wel bij wet verboden en lopen ze allemaal het risico om als moordenaars veroordeeld te worden.
Uiteindelijk vragen ze (de uitvinder, zijn vrouw, de vrouw van de lijdende man, en dierenarts die hen voorziet van het dodelijk middel, en diens minnaar) elkin hun plan uit te voeren: de man sterft. Een triste maar vreedzame dood.
Het lijkt erop dat ze het allemaal achter zich kunnen laten, tot ze op de begrafenis aangesproken worden door een warhoofd van die hen om hulp vraagt, omdat ze moet, om een einde te maken aan het leven van zijn vrouw die langzaam afstakelt door een verwoestende ziekte.
Hoewel ze het in eerste instantie niet willen, doen ze het toch. Het gaat namelijk niet langer om hun kleine geheimen. Ze kunnen en ook anderen aan een verschrikkelijk einde helpen.
De een aanvraag na de andere stroomt binnen. Zowel mensen zijn er die er alles voor over hebben om hun geliefden aan een einde zonder lijden te helpen.
Daar komt dan ook nog eens bij dat Gerardje's vrouw, Luciana, alzheimer heeft en dus dement wordt. Ze gaat steeds meer achteruit. Het begint bij kleine dingen, zoals dingen vergeten, haar handtas in de diepvrieszak steken, ... Maar het escaleert snel, naar pizza-restanten uit de vuilbak eten en maakt de deur uitgaan.
De beseft dat het zo niet verder kan en wil verhuizen naar een rusthuis. Tegen de wil van haar man in, die zichzelf wijsmaakt

dat het allemaal wel meevalt, dat ze nog profijt tot alles in staat is. De aanblik van de instellingen is daar ook wel deprimerend. Het interieur, de bewoners die volledig in hun eigen wereld zitten, ...
Het doet mij denken aan bij jou, oma. Dezelfde breidstoer die er voor zorgde dat ik als kind elke zondag met tegenzin naar jou ging.
Ezechiël wil niet dat zijn vrouw in zo'n dergelijk oord terechtkomt, en verbiedt haar naar daar te verhuizen. Uiteindelijk komt het zover dat Liliana een overdosis pillen probeert te nemen. Jammer genoeg voor haar vindt Ezechiël haar, ze wordt meteen naar het ziekenhuis gebracht en overleeft het.
De man die zijn vrouw moest uitleggen waarom hij nooit wou helpen euthanasie te plegen, haar moest overtuigen, kon niet aanvaarden dat hij zijn eigen vrouw moest loslaten, en menswaardig einde moest gunnen. Ik snap hem wel, het is moeilijk een dierbare los te laten.
Uiteindelijk maakt hij de juiste beslissing en vervult haar wens.

Oh, oma. Mochten we bij jou de kans gehad hebben, dan hadden we geen seconde getwijfeld. Dan hadden we jouw wensen meteen vervuld.
Het was je laatste wens, de allerlaatste wens van je leven.
En zelfs dat werd je niet gegund.

Ik maak van mijn hart een steen

Bind er een koord omheen

Gooi het naar de bodem van de zee

waar mijn tranen zich mengen

met de diepte van het alles, het niets

Tot het zout zijn herkomst kwijt is.

Liefste oma,

Enkele jaren geleden ging ik met papa naar de cinema. Ze speelden "Amour", een film van Michael Haneke. Een harde Franse film over een man wiens vrouw dement wordt na een hersenbloeding. Hij vraagt haar naar een rusthuis te brengen en neemt de zorg voor haar op zich zelf, een ongelofelijk zware taak.
Ik herinner mij nog dat de zaal enorm stil was na afloop van de film. Mensen verkropken in stilte naar huis, aangedaan door het heftige realisme van de film.
Ook toen papa en mij vielen er weinig woorden. De stilte gedurende de rit naar huis werd enkel onderbroken door het regelmatige getik van de pinkers en de radio die zachtjes klassiek op de achtergrond deed klinken.
Thuis aangekomen hoorde ik papa tegen mama zeggen "Sterke film, maar ik wil hem nooit meer zien". Het had iets losgemaakt bij hem, alsof hij opnieuw beleefde wat hij met jou had meegemaakt. Het was toen ook nog maar een jaar geleden dat je gestorven was. Ik denk dat ikzelf nog te jong was om de film, of vooral de pijn die erin opgeslagen zat, te begrijpen.

Een tijd geleden was de film weer op televisie. Ik wilde hem nog eens zien, mama deze keer ook. Papa hield zijn woord gehouden en niet meegekeken.
Deze keer begreep ik wel elk klein detail. Dat heeft misschien te maken met het feit dat ik intussen een aantal jaren filmopleiding achter de rug heb. Maar ik geloof dat het vooral te maken heeft met de persoonlijke blik waarmee ik er nu naar kijk. Constant had ik jou in mijn achterhoofd. Ik zag niet langer de vrouw van de film, maar jou.

Ik zag haar achteruitgaan, uit fysiek, daarna ook mentaal.
Ik zag haar zoeken naar woorden, gefrustreerd raken dat haar lijven niet konden voeren wat haar brein wou vertellen, en ik moet denken aan al die keren dat je iets wou vertellen maar na enkele woorden gegaj omdat je wist dat we je toch niet zouden begrijpen.
Ik zag ha de vaseline bruut met een borstel door haar vuinige haren kanden, haar een spiegel voorhilden om het resultaat te bekijken, niet begrijpend dat ze niet met zichzelf geconfronteerd wou worden.
Ik zag haarel moeite het haar kostte om haar lijven te gaven om een hap gemalen voedsel binnen te krijgen, ik hoorde hoe moizaan en luid het dikker klonk.
En al die tijd zag ik jou.

Dat is voor mij de kunst van deze film. Geen indrukwekkende camerabewegingen, gecomplicuerde soundscape of ingewikkelde dialogen. In 2'n uniaud voelt de film zo realistisch aan dat het een documentaire had kunnen zijn.
Hanneke daagt ecrin iets herkenbaar neer te zetten, ook voor mensen die misschien nog nooit een dergelijke situatie hebben meegemaakt.
Dit is beangstigend en naar te kijken, wetende dat dit ons allemaal kan te wachten staan.

En dat is precies wat ik met mijn film ook wil doen. Ik wil mensen raken met iets dat ons allemaal mag of laat persoonlijk kan treffen, en zo de absurditeit aantonen van de manier waarop wij met anderen omgaan.
Maar tegelijkertijd ben ik ook tot het besef gekomen dat ik

gun oplossing bied. Ik kaart het problum aan, leg het pen en blad op tafel, maar daar eindigt het. Ik bied gun oplossing, gun alternatief.
Maar wat dat wil? Wat ik mijzelf als jonge filmmaker de taak geven om een oplossing te bieden voor een problum dat door de jaren heen in onze maatschappij is gegroeid en zichaan is vastgenaakt? Of is het voldoende dat ik de aandacht erop trek, mensen wakker schud, en is daarmee mijn taak als filmmaker volbracht?
Al die twijfel rond ethische verantwoording dat mij meer dan ik had verwacht. Soms krijg ik zelfs het gevoel dat ik het mijzelf te moeilijk maak, dat ik beter een film had kunnen maken over een thema dat meer aansluit bij mijn eigen belangstelling.
Maar anderzijds wil ik de uitdaging aangaan. Ik ben misschien nog jong en naief, maar ergens in mij schuilt een zekere hardheid die is ontstaan door te hebben meten tekijken hoe jij hebt afgezien. En die zijn, die verantwaardiging, daar wil ik gebruik van maken. Die wil ik naar buiten brengen.
Misschien zal ik inderdaad niet meer bereiken dan mensen even wakker te schudden.
Maar dan zijn de belangrijke wakker.

Liefste ama,

Enkele dagen geleden ging ik naar een rusthuis in de buurt om vragen te stellen aan enkele bewoners, als onderzoek voor mijn afstudeerjaar. Ik wou een persoonlijk beeldje om meer te weten te komen over hun leefwereld, over hun (vroegere) liefdesleven en liefst ook over hun seksleven. Kortom, over de thematiek van mijn eindwerk.
Ik had geen idee hoe ik dat moest aanpakken en was dus enorm nerveus (ik had de dag ervoor zelfs gegoogeld "How to ask old people about their sex life" en was op niks nuttig uitgekomen. Je kan je dus wel voorstellen hoe zenuwachtig ik was om met onbekenden van een andere generatie een gesprek aan te gaan over 20'n intiem onderwerp).

Ik kreeg de kans mijn vragen te stellen aan twee vrouwen en een man, Francine, Lisa en Desiré genaamd.
Ik was naar daar gegaan met de hoop op een vlot gesprek, om leuke anekdotes over hun liefdesleven te horen, om met hun te lachen over de deugnieterij die ze samen met een geliefde hadden uitgestoken.
Maar er werd niet gelachen en er werden geen leuke anekdotes verteld.
Lisa kon zich niet eens meer herinneren hoe ze haar man had leren kennen, Francine was getrouwd met iemand van haar werk omdat dat goed uitkwam, en Desiré heeft nooit een vriendin gehad omdat hij collega was en zich niet mocht laten afleiden door vrouwelijk schoon.

Ik wou blijven doorvragen, ik kon niet geloven dat ze niks leuk te vertellen hadden. Toen ik vroeg wat het meest romantische was dat iemand ooit voor hen had gedaan, viel er een lange, pijnlijke stilte.
Uiteindelijk kreeg ik antwoord van Francine, een antwoord dat mij altijd zal bijblijven: "Och, romantiek. Wat is dat, romantiek. Wij kennen dat niet. Wij hebben daar nooit tijd voor gehad. Wij moeten altijd werken".

Ik had, en heb nog steeds, moeite om dat antwoord te geloven. Misschien heeft de harde realiteit van andere mensen hun daar vergeten hoe mooi het vroeger was.
Misschien konden ze zich gewoon niet opstellen naar een vreemde toe.
Of misschien probeerde ik er iets uit te halen dat er nooit heeft ingezeten. Maar ik kan niet geloven dat een volledige generatie zo weinig romantiek heeft gekend. Misschien werd ik toevallig aan tafel gezet met drie mensen die nooit echte liefde gekend hebben, hebben ze gewoon pech gehad.
Maar jij niet, he oma? Jij had opa, jullie hebben wel fijne dates gehad voor jullie trouwden, jullie waren graag bij elkaar, jullie waren verliefd.
Toch?

Ik besef net dat ik in mijn hoofd een beeld gevormd heb van jullie relatie, terwijl ik er eigenlijk niks over weet.
Hoe heb jij opa ooit leren kennen? Was hij de liefde van je leven? Kwam er bij jullie wel romantiek aan te pas?

Nu dringt het harde besef tot mij door dat ik ook niks over jou weet, oma. Al die jaren dat ik je heb gekend, en toch weet ik niks over jou. Wat voor muziek luister je graag? Wat is het ondeugendste dat je ooit hebt gedaan? Was je vroeger een femme fatale of een hel braaf meisje?

Ik begrijp niet waarom al deze vragen nu pas in mij opkomen. Nu is het te laat om ze te stellen.
Op onze zondagse bezoekjes waren de conversaties meestal oppervlakkig, gevuld met banale vragen. Zoals of het middageten lekker was geweest (waarop we het antwoord toch al wisten), hoe het ging met de andere bewoners, of je nog fijne dingen had gedaan.
Af en toe waren er van die momenten dat er een spontaan gesprek ontstond over vroeger, zoals die ene keer toen ik jouw juwelendoos doorsnuisde en vroeg waar je wat vandaan had. Dan lichtte je helemaal op en werd de blik in je ogen terug helderder.
Maar die momenten waren zeldzaam, veel te zeldzaam.

En nu verwijt ik mijzelf dat ik niet meer interesse heb getoond. Dat die interesse nu pas tevoorschijn komt, nu het te laat is. Ik kijk elke zondag op tegen de bezoekuren, de weinige uren die ik nog met jou had, in plaats van ze te koesteren.

En het spijt mij, oma. Het spijt mij dat ik er niet meer voor jou ben geweest. Het spijt mij dat ik je zag als een

ons die bezocht moet worden, in plaats van uw wijze vrouw
met uw hoop levenservaring waar ik veel van had kunnen
leren.
Maar ik hoop dat je valt hoewel ik nu aan je denk.
Ik hoop dat dat kan godmaken waar ik in de fout ben
gegaan.

Herinneringen die vervagen
als het rafelen van een wollen trui
tot er niks overblijft dan losse draad

Waren je ogen blauw?
Je vingers mal?
Je haren zacht?

Ik raap de draad bijeen
probeer alles weer aaneen te haken
maar ik laat steken vallen

Jij zou de naalden oppakken
jouw vingers de draad weer gaan
samenhangen wat ik heb losgelaten

Maar nu ben ik alleen
met mijn kluwen van twijfel
tot kragen, onontwarbaar

Liefste oma,

Een tijdje geleden vraag iemand mij waarom ik mij zo schuldig voel tegenover jou. Ik was toch nog maar een kind toen ik jou bezocht, ik was toch te jong, mij treft toch geen schuld?
Dagenlang heb ik aan die vraag nagedacht, erover gefilosofeerd, gezocht naar een zinnig antwoord. Waarom voel ik mij schuldig tegenover jou?

Ik voel mij schuldig omdat ik jou nooit eerder heb liefgehad zoals ik je nu liefheb. Ik heb je nooit verteld dat ik van je hou. Ik kijk er tegenop om jou te moeten bezoeken. Ik zag het als een opoffering van mijn zondagen. Ik zag jou, een gezigd, als een blok aan mijn been.
Mijn hart barst in mijn keel terwijl ik dit schrijf. Ik besef hoe walgelijk oneerlijk ik klink, maar het is de pure ongefilterde waarheid.

Dat ik op die manier naar jou keek heeft niet louter te maken met het feit dat ik een kind was en de situatie niet begreep.
Het heeft te maken met de manier waarop wij in onze maatschappij naar ouderen kijken. Als een blok aan ons been. Als een hinder in ons dagelijks leven. Als een zorg waar tijd en moeite in gestoken moet worden.
We doen altijd het vanzelfsprekend is dat we ouderen wegstoppen in een rusthuis, terwijl dat niet zo is. Andere culturen zijn het perfecte voorbeeld dat het ook anders kan. Daar komt familie op de eerste plaats. Ouderen zijn een deel van het gezin, eenvoudig aan elk ander gezinslid. Als daar iemand hulpbehoevend wordt

en niet meer zelfstandig kan leven, dan wordt die persoon opgenomen in het gezin en in huis genomen.
Maar dat kan bij ons niet. Dat past niet in onze maatschappij. Zoals ik eerder al ons aanhaalde: alles moet snel gaan, efficiënt zijn, geld opbrengen. En je ouders in huis nemen past daar niet bij.
Onze respectloze houding ten opzichte van ouderen is een gevolg van de aandacht die we eraan willen geven als samenleving.
En het heeft geen zin om terug te willen keren in de tijd, ouderen in ons gezin opnemen zou nooit meer lukken met de levenswijze die we nu hebben.

En het is ook zeker niet altijd de beste oplossing. Ik met terugdenken aan de film "A Separation", een Iraans drama van Asghar Farhadi. Een gezin bestaande uit vier leden (een vader, moeder, dochter en grootvader) woont samen in een appartementje in Iran. De grootvader heeft dementie in een vergevorderd stadium, hij lijkt geen deel meer uit te maken van deze wereld en is enorm hulpbehoevend.
En hoewel het een prachtig gebaar is dat het gezin zich zo inzet voor de zorg van de oude man, had ik er toch een dubbel gevoel bij. De grootvader is zo hulpbehoevend dat het voor mij haast onverantwoord lijkt om hem geen professionele zorg te geven.
Wanneer hij incontinent wordt, uit zijn zoon hem wassen, maar het huis is niet aangepast aan iemand in een rolstoel. Bijgevolg wordt de douchekop van het bad gebruikt om hem vanuit zijn rolstoel af te spuiten, kleren nog aan, water doorheen de hele badkamer. Ook is er een voorval waarbij zijn zuurstoffles

losgekoppeld geraakt, waardoor hij bijna sterft. Kortom: geen ideale omstandigheden om een dement oudje in huis te nemen.

Maar wat is het alternatief? Oudjes wegsteken in een rusthuis, zonder hen eerst te vragen wat zij daar zelf van vinden?
Ik zie dat niet als een oplossing, maar kan het wel anders?
Ik neem het onze familie ook niet kwalijk dat ze jou in een rusthuis hebben geplaatst, want ik kan zelf geen betere oplossing bedenken.
Ik zou zelf ook niet weten wat we voor jou hadden kunnen doen.
Een beter rusthuis zeker, dat vooruit. Een plek waar je je misschien nog thuis kan voelen. En dat was in Home Vogelzang allesbehalve mogelijk.
Tegenwoordig plaatsen ze overal nieuwe, hypermoderne rusthuizen, maar wordt er ooit wel aan de mensen zelf gevraagd wat ze willen? Jij hebt zelf nooit in een modern gebouw gewoond, hoe zou je je daar dan ooit thuis kunnen voelen, als de link met een huis zo een te zeker is?
En wordt niet genoeg geluisterd naar de mensen, zoals wij niet luisterden naar jou. We namen het allemaal zelf beter te weten.

Ik weet in ieder geval dat ik mama en papa nooit zou willen aandoen wat jou is overkomen. Ik zou hen nooit zomaar ergens willen wegsteken. Het houdt mij zinds het aanvangen van dit project zo veel bezig, al maandenlang, dat het mij zelfs kopzorgen bezorgt.

Een tijd geleden ging ik met mama wandelen, één van onze typische lange weekendwandelingen waarop we ons hart luchten over koetjes en kalfjes en nog wat. Ik heb het er toen met mama over gehad,

aan mijn zorgen, aan mogelijke oplossingen. Het valde goed om mijn zorgen te kunnen delen, maar ook om te kunnen luisteren naar wat mama ervan te zeggen had. Want dat is uiteindelijk waar het om gaat: luisteren naar wat de ander wilt, in plaats van zelf beslissingen in diens plaats te maken.
Ik kwam te weten dat mama en papa liefst voor altijd in hun huidig huis zouden willen wonen, en dan kregen we het idee om er een kangoeroewoning van te maken. We zouden een deel van het huis volledig renoveren, rolstoelvriendelijk maken, volledig aangepast aan hun behoeften. Een jong gezin zou het andere deel van het huis kunnen bewonen (ik zou er graag zelf gaan wonen maar dat is geen realistisch idee, aangezien ik tegen de tijd dat zij hulpbehoevend zijn waarschijnlijk al lang mijn eigen gezin en eigen plekje zal hebben). Met de opbrengst van de huur zouden mama en papa zich thuiszorg kunnen veroorloven.
Ik zou hun uiteraard zo vel mogelijk bezoeken, maar daarna hun ook met een gerust hart alleen kunnen laten, wetende dat ze gelukkig zouden zijn, in het huis van hun dromen, omringd door natuur, vrij van zorgen.

Ik wou dat we voor jou ook zoiets hadden kunnen doen. Maar zo ver wend er niet nagedacht. Dat zou geen praktische oplossing geweest zijn, zeker op zo'n korte termijn. Ik wil niet wachten tot het te laat is, tot het zo ver is gekomen dat er een noodoplossing gezocht moet worden. Ik wil niet nog eens meemaken wat ik met jou heb meegemaakt.
Want wat jij hebt meegemaakt, oma, dat wens ik niemand toe.

For my emerald queen

Emerald King (Skimmia japonica)

- kracht
- doorzettingsvermogen
- onvergankelijkheid

Liefste oma,

De afgelopen maanden heb ik zo vaak aan jou gedacht en naar jou geschreven, dat er een zeer rust in mij is gekomen. Ik ben tot het besef gekomen dat ik met veel onbeantwoorde vragen en vooral opgekropte frustraties zat, waar ik voordien de vinger niet op kon leggen. Het valt bevrijdend dat ik die gevoelens en frustraties nu heb kunnen omzetten in woorden. Het is nu iets tastbaar geworden, waardoor ik het ook makkelijker een plekje kan geven.

Ik voel mij op één of andere manier ook volwassener. Het is alsof ik nu beter voorbereid ben op de toekomst, op de tijd wanneer ik de verantwoordelijk over het lot van mama en papa in mijn handen gelegd, of eender gedumd zal krijgen. Het is een gevoel van controle, van zekerheid. Ik weet dat ik het anders en beter zal aanpakken, ik weet dat ik niet dezelfde fouten zal maken als die mij bij jou hebben gemaakt.

Ik voel mij ook gegroeid als filmmaker. Niet in de letterlijke en praktische zin, maar vanuit een emotioneel standpunt. Door zo diep op mijn frustraties in te gaan, zijn de funderingen van mijn film blootgelegd. Ik weet nu precies waarom ik deze film wil maken: ik wil jou laten spreken. Ik wil jou stem later horen, en daarmee die van zovele anderen, via de mijne. Mensen zullen vaker en begrijpen wat jij hebt doorstaan. Voor deze ene keer zullen ze het bekijken vanuit jouw perspectief, en dat van bejaarden in verzorgingshuizen, in plaats van verstrooid te zitten in hun eigen subjectieve blik zonder oog voor anderen. Deze keer zullen ze naar je luisteren, ze zullen niet anders kunnen.

Hola, lieve oma, mijn oma. Ik vind mij dichter bij jou staan dan ooit tevoren. Ook al kan je niet antwoorden, toch heb ik het gevoel dat je naar mij luistert. Mocht ik je nu nog kunnen zien, dan zou het allemaal anders zijn. Ik zou je meer vastpakken en zeggen dat ik je graag zie en dat je een sterke, bijzondere, prachtige vrouw bent.
Maar ik denk dat je dat nu wel weet. Ik ben blij dat ik het je nu heb kunnen vertellen, via mijn brieven.
En ik weet zeker dat je trots bent op jouw kleindochter.

Liefs,
Helena

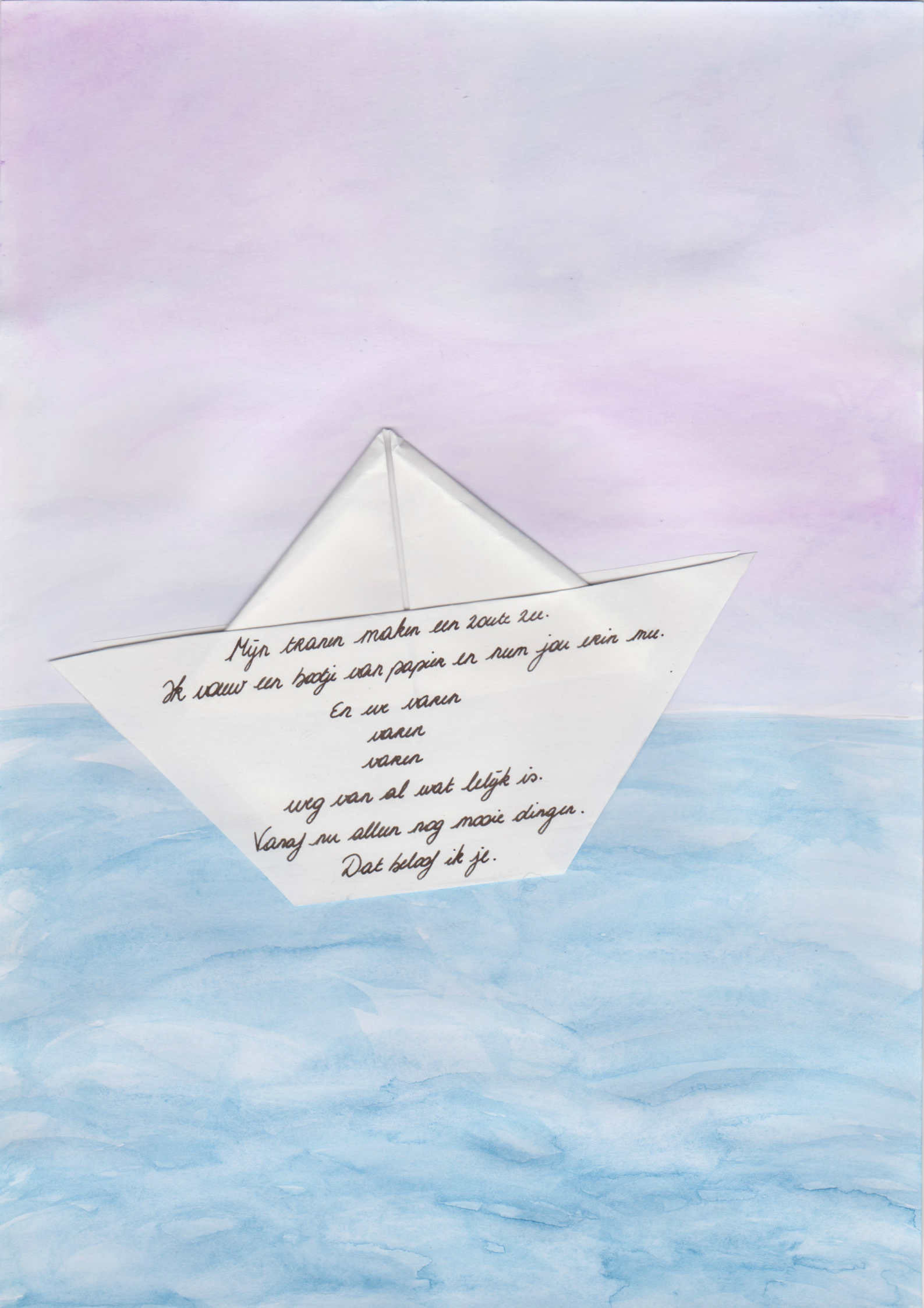
Mijn tranen maken een zoute zee.
Ik vouw een bootje van papier en neem jou erin mee.
En we varen
varen
varen
weg van al wat lelijk is.
Vanaf nu alleen nog mooie dingen.
Dat belooft ik je.